

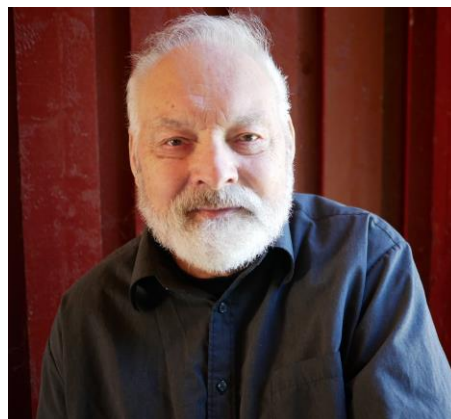
1811 Litj-Halvor dømt for mordbrann

Han hadde satt seg på en stein på det lokale vannskille for å hvile. Fremover så han mot Inndalen og Sul hvor foreldrene hans bodde nesten som på legd hos Esten Sul, ikke langt fra svenskegrensen. Bakover så han utover Fersdalen, der han nettopp hadde komme fra. Sommernatta ville snart være over og en gryende soloppgang skulle melde seg i øst. Han hadde gått raskt gjennom natta, mest som han var på flukt fra noen og redd for å bli innhentet. I og for seg var det ikke eventuelle forfølgere han fryktet, men for å bli innhentet av sin egen samvittighet. Tankene begynte å gnage ham, han ble forvirret. "Gjorde jeg det rette?", spurte han seg selv litt halvhøyt. Han så for seg sagbruket han hadde tent på. Det siste glimtet bakover ved oppstigningen ga klar beskjed om at sagbruket sto i full fyr og flamme. Synsinntrykket hadde brent seg inn i hjernen på ham, tvilen og angeren kom på nytt over ham. Han småsvettet og tiltrakk seg millioner av blodsugere, som om de var sendt ut av selve boddelen. Han satte kursen raskt mot tråkket som ville ta ham ned gjennom et dalsøkk mot Inndalen. Kort tid etterpå passerte han tregrensen og var framme ved en rennende bekk. Han skyllet ansiktet i det iskalde vannet. Det kjølet ham ned på flere måter. "Jo, jeg bare måtte, jeg hadde ikke noe valg", skrek han ut så det ga et lite ekko mot noen bergrabber bortenfor. I trekronene over ham hørte han de synge: "Vi kommer og tar deg, vi kommer og tar deg." – Slik møter vi en julinatt i 1811 den 21 år gamle Halvor Olsen Sulåmoen. Stedet er i overgangen mellom Fersdalen i Meråker og Inndalen i Verdal. Han hadde noen timer tidligere tent på sagbruket til Stalin litt nordøst for vedkommendes bolig på Langsåvollen ved Feren. Dette skulle senere bli å betrakte som en mordbrann. Følg med. Bli med inn i et miljø og en straffeutmåling fra en annen tid og tankegang.

Halvor Olsen ble født på Sulåmoen innerst inne ved Feren i 1789 som sønn av Ole Torsteinsen Gudå (1755-1816) og Sara Halvorsdatter (f.1755). Han var tredje eldst i en ungeflokk på åtte. Som 11-åring kom han i tjeneste hos Lars Pedersen Aspaas i to år, senere hos Ole Johnsen Langsaabakken hvor han også var i to år, og så tre år hos foreldrene før han ble konfirmert i Meråker kirke som 18-åring. Deretter forandret livet seg for hans foreldre som regelrett ble utvist fra Fersdalen.

Peter Stalin ble født i Åre i Sverige 2. september 1753, og i 1787 befinner han seg i Trondheim som fremgangsrik forretningsmann innen trelast. Næringen blomstret som følge av uro og napoleonskrigene på kontinentet. Den 3. mai 1800 fikk Stalin sammen med sin kompanjong Mons Lie – skjøte på halve delen av Feren allmenning og den 4. desember samme året klarte Stalin å få bevilling på sagbruket i Langsaa. En blomstringstid begynte i Fersdalen, men som snart utviklet seg på en manns premisser. Kort tid forut for dette hadde myndighetene sluppet til en del nybyggere, som slet livet av seg for å opparbeide et livsgrunnlag mest utenfor sivilisasjonen og gjennom karrig jordsmonn og kår. Det var mange uklarheter, folk var underskolerte i alle henseende og kanselliets fremvekst var dominerende, hvor en kunne få allianser mellom bemidlede og smarte byråkrater. Makta kom på noen få hender. To kulturer kolliderte brått, naturhusholdning og pengehusholdning. Folket var vant til å skaffe seg det de trengte gjennom bytte og æresord. Plutselig måtte de ha papirer og penger. De skjønnte ikke pengehusholdningens ulike sider. Samfunnet kom i ubalanse. Brukseier Peter Stalin starter sin edderkoppvirksomhet. Han spant et nett av fristelser for oppsitterne rundt Feren. Stalin sikret seg et slags monopol, folk måtte på et vis handle hos ham, og kom lett i gjeld. Som pant deponerte flere sine bevillingssedler. Selv om Stalin ikke akkurat kan sammenlignes med sin mer berømte navnebror Josef, så har nok ettertiden kalt enkelte av hans metoder for ”stalinistiske”. De som Peter Stalin ikke ville ha i sitt nye ”kongerike”, ble mest bokstavelig utvist da de mistet sine bevillingssedler til Stalin. Slik også med foreldrene til Halvor Olsen Sulåmoen. Etter hvert var det nok mange som helst hadde sett at Peter Stalin forsvant fra dalføret. Før vi går videre skal det innskytes at det ikke kun var Fersdalen som ble utsatt for uheldige omstendigheter i skiftende konjunkturer. Nyrrike satte sine spor. Kanselliets behandling av nybrottsfolk var forvirrende og skiftende. Flere spurte seg utover 1800-tallet hvem disse menneskene innenfor kanselliet i virkeligheten tjente. Det var det samme kanselliet som ga bevillingssedler, som senere sto for utkastelser fra de samme områder. Byråkratene hadde blitt en mektig maktfaktor og alliert for visse grupper. Jfr. Rådalen og Flaksjøen i Stjørdal. Peder Stalin kalte sin bolig på Langsåvollen for Villa Sorgenfri. Det var nok flere inne i Fersdalen som hadde andre assosiasjoner enn fri for sorger, heller tvert om.

30. juni 2018

Gunleif Krogstad har bodd i Litj-Halvor sitt område og kjenner historien meget godt

Litj-Halvor laget sin egen fiolin

I juli 1811 lever nok ikke bare foreldrene til Halvor Olsen Sulåmoen fra hand til munn. Sønnen Halvor vandrer nok utålmodig rundt, sliter med å få et livsgrunnlag, finner argumenter, unnskyldninger og påskudd som i sin tur bygger seg opp som hat mot ulike

årsakskilder. Noen hadde selvsagt skylda da som nå. Slik er derfor sinnstilstanden til Litj-Halvor, som han ble kalt, i juli 1811.

En dag velger Litj-Halvor å gå fra sine foreldre i Inndalen og til Meråker for å hente noen klær som han hadde lagret på gården Østreøyen. Dette var en strekning på 3 - 4 mil. Søndagen før han skulle gå tilbake var han innom hos Guttorm Storkrogstad i Meråker. Denne Guttorm hadde vært i klammeri med Peter Stalin vedrørende noe slått på en del markesletter i Fersdalen. Stalin hadde tatt høystakkene som sto til tørk. Guttorm Storkrogstad kjente til Stalins behandling av foreldrene til Litj-Halvor, og hadde ifølge Halvor ymtet frampå at Halvor burde tenne på sagbruket til Stalin. Ja, sågar skulle Guttorm gi ham noe svovel for

lettere å tenne opp. Mandag morgen bega Halvor seg på hjemveien. Da han kom til Fundsjøen så han noen bord oppstablet som tilhørte Stalin. De tente han på. Senere kom han frem til Elisabeth Øyen på Hansvollen. Her fortalte han henne om forslaget til Guttorm Storkrogstad om å tenne på sagbruket til Stalin. Lisbeth sa at hun skulle ikke gråte om det hendte, og ga Halvor mat. Da solen var i ferd med å gå ned, gikk Halvor derfra. Da han kom til Langsåoset så han noen garn som hadde tilhørt faren, og som nå Stalin hadde tatt. Litj-Halvor tenkte å ta disse med, men da det kom folk ut av Villa Sorgenfri, boligen til Stalin, ombestemte Halvor seg og kuttet de heller i stykker. Så gikk han mot sagbruket til Stalin. Der tente han på, og stakk derfra straks. Etter noen minutter snudde han seg, og så at sagbruket var i ferd med å brenne. Da fikk han anger, gikk tilbake og forsøkte å slukke, men det var for sent, flammene hadde fått overtaket. Nå var det kun om å gjøre å komme seg vekk før brannen ble oppdaget. Han satte kursen mot Inndalen.

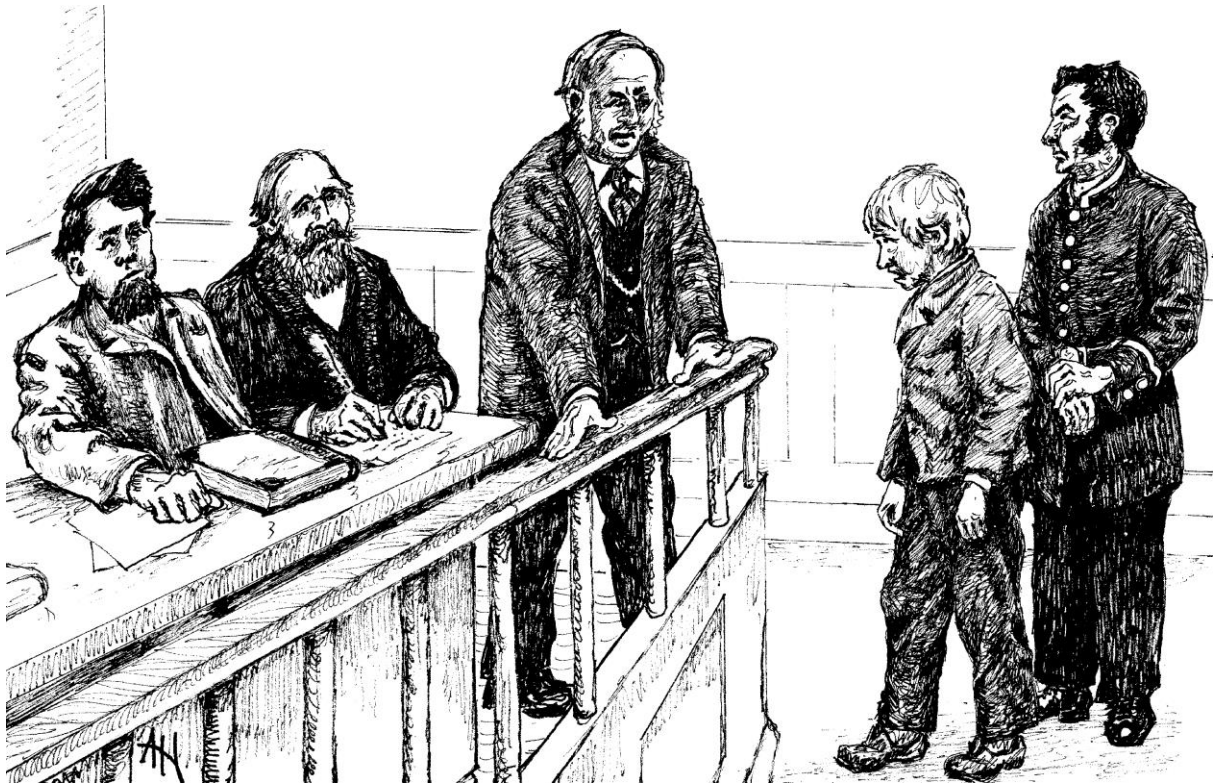
Noenlunde slik har forløpet blitt beskrevet av Halvor Olsen Sulåmoen selv i forhøret avholdt den 14. november 1811, etter at han ble anholdt. Gjengivelsen av forhøret og saken for øvrig kan i sin helhet leses i Meråkerboka, band II, side 352. Hvorfor mistanken gikk mot nettopp Halvor, og som førte frem til at han ble pågrepet, ligger nok i det enkle faktum vi kaller for folkesnakk. Han blånektet innledningsvis, men skjønnte at det ikke nyttet, og forsøkte å skyve skylden over på de to som hadde oppmuntret ham til ugjerningen, for ikke å si fra hans ståsted: hadde narret ham. Motivet for ugjerningen var enkel og klar nok. Litj-Halvor hadde et par dager før ildspåsettelsene kommet tilbake til sin barndom, til hjemmet som sto tomt og hadde blitt familien frarøvet i hans forstand. Passeringen forbi Sulåmoen måtte ha trigget hans hat mot Peter Stalin. Alvorsgraden steg selvsagt som følge av at Peter Stalin døde tre uker etter brannen, og forbrytelsen i form av antennelse ble ansett for en mordbrann. Under vitneavhørene, som det var utrolig mange av, kom det fram at alle visste at Peter Stalin var syk og sengeliggende. Og ingen hadde hørt noe om planer om å tenne på noe som helst eller skade Stalin på annen måte, og de to som ble tiltalt som medvirkende, altså Guttorm Storkrogstad og Elisabeth Øyen, nektet konsekvent for å ha oppmuntret til ildspåsettelse, ja, sågar at det hadde vært snakk om det i noen sammenheng. Retten frikjente til slutt disse. Hele vitneflokket hadde i tillegg et fullstendig kollektivt hukommelsestap. Litj-Halvor ble et lett offer for alle involverte. Forsvarer, procurator Belboe hadde en tapt sak fra første stund i og med at ingen stilte opp for Litj-Halvor.

Kunstverk utført av Litj-Halvor til sin søster Sara

Hvem var denne Halvor Olsen Sulåmoen? Som sine foreldre og de fleste inne i Fersdalen, var det lite skolegang og utdanning. De hadde livets skole, og det de trengte å lære fikk de gjennom erfaring og fra foreldregenerasjonen. Mange var analfabeter, og de fleste var såkalte funksjonelle analfabeter, det vil si de kunne så vidt lese og skrive litt, men ikke nyttiggjør seg det. Etter hvert kom trolig likevel meråkerungene fra 1762 inn under et organisert skolevesen, forteller Gunleif Krogstad, som i sin tur ga litt akademisk tilsnitt inn mot konfirmasjonen. Og skulle en lykkes måtte en "ha stått konfirmant", underforstått: blitt godkjent. Litj-Halvor sto ikke konfirmant før han hadde passert 18 år. Hadde han tidligere blitt underkjent? Var han litt sen, var han litt «tilbakestående» og/eller naiv? Var han lett å lede? Peter Stalin var død, despoten og "stalinisten" var borte. Saken var avsluttet, og alle var fornøyde.

Saken mot Litj-Halvor fortsatte gjennom hele vinteren og våren 1812. Arrestanten hadde erkjent forholdene. Den han ville skade indirekte var død, og saken var å anse som mordbrann. Ganske uforståelig i dag. Rett nok var Stalin visstnok syk, og påkjennningene med brannen kunne av enkelte forklares som tap av de siste krefter, men en så dann person som Peter Stalin tålte selvsagt det – og hadde nok ingenting med hans død å gjøre. Peter Stalin omkom ikke i brannen. Men som tidligere nevnt: det var en annen tid og jussen var også annerledes på mange felt. Et annet moment var at arrestanten ikke var ansett som farlig. I alle rettsmøtene, som foregikk på Stjørdal, var Litj-Halvor tilstede "frie for Baand og Fængsel".

Dommen falt den 30. juli 1812 på tingstedet på Stjørdal: *"Tiltalte Arrestant Halvor Olsen Sulaamoen bør halshugges med Øxe, og Legemet lægges paa Steile, samt Hovedet at sættes paa en Stage"*. Halvor ble også dømt til å erstatte det tapte med 3 933 rd og 20 rd til Staskassa.

Dommen var brutal. Undertegnede kan ikke se at reaksjonen fra Litj-Halvor, hans slekt eller andre er gjengitt noen steder. Noen måtte da ha reagert. I en tradisjonsfortelling innen slekta heter det seg at enken etter Peter Stalin, Rebecca Dorthea, var den som ba om benådning. Hun og hennes to barn forlot Fersdalen og Meråker straks etter Stalins død. Dødsdommen ble opphevet og forandret til 11 års tukthus.

Men saken mot Litj-Halvor var ikke endelig avsluttet med dette. Han ble satt i arresten hos lensmann Nielsen på Ree gård på Stjørdal. De fangevoktere som fikk tilsyn med Litj-Halvor visste at arrestanten var dømt for mordbrann og dømt til å miste livet. Tross en så alvorlig domsfelt person, var overvåkingen ikke på topp hos vakthavende Niels Weiset og Lars Elverumshammeren. De sov godt en natt. Da lirket Litj-Halvor av seg lenken og rømte. Forfølgelsen og letingen etter den dødsdømte ga ikke resultat. Men to dager senere kom Litj-Halvor frivillig tilbake til Ree gård, og han egenhendig henviste til lenken som han hadde lagt i en åker ved Ree. Denne episoden viser vel igjen at Litj-Halvor ikke var en farlig gutt. Morder var han i alle fall ikke.

Den 6. september 1823 vender Halvor Olsen Sulåmoen tilbake til Meråker fra tukthuset i Trondheim. Litj-Halvor giftet seg i 1824 med Mali Olsdatter Voldnes. De fikk 11 barn. Han bygslet plassen Jemtåsen, i dag kalt Rabben. Denne plassen eies pr. 2018 av Kjell Lundemo.

4. september 2018
Kjell Lundemo

Litj-Halvor hadde det kanskje ikke på det akademiske plan, men tok det igjen i arbeidsinnsats og skapende håndverk. Han laget sin egen lille fiolin. Familien Skavmo forteller at en gang ble han bedt om å spille i en begravelse der to småsøsken var gått bort samtidig fra et fattig småkårs hjem. De to magre ungene var lagt i samme kiste. Minnene om egen nød i barndommen og kampen i en underkuet tilværelse, ble for mye for Litj-Halvor. Etterpå forlot han gråtende kirkegården og vegret seg fra å spille ved slike anledninger mer.

Litj-Halvor døde på Rabben i 1864, 75 år gammel. Et spesielt liv var slutt. I 1866 ble hans datter Sara (1835-1924) gift på gården Skavmo. Hennes datter, Kirsti Skavmo, ble født i 1867. Hun ble i 1900 gift med Magnus Trøbakk. De fikk to barn: Ane Martha og Sivert. Sivert fikk sønnen Toralf (1931-1992), som ble gift med Julie Synnøve Elven, f. 1946, og er foreldre til dagens Sivert Johannes Elven Skavmo, f. 1980 og hans søster Siv Ingeborg, f. 1979). De to er dermed tipptippoldebarn av Litj-Halvor (Halvor Olsen Sulåmoen).

Sara, datter til Litj-Halvor

*Barnebarn av Litj-Halvor
Kristi Johansdatter Skavmo, John Skavmo
og Margrethe Johansdatter Skavmo*

Oldemor Kirsti ble hele 106 år. Det heter seg i en tradisjonsfortelling at ei finnkjerring en dag kom til sæters hvor Kirsti var budeie i over 50 somre. Dersom finnkjerringa fikk mat skulle hun spå Kirsti. Og slik ble det. Og spådommen tilsa at Kirsti skulle bli 108 år. Forklaringen på at hun ikke ble 108, kan ligge i at Kirsti brakk lårhalsen da hun fylte 106, forteller Julie Skavmo - og dermed gikk det fort unna, dessverre, slik det er vanlig hos eldre folk med den plagen. Onkel til Kirsti, altså en sønn av Litj-Halvor og bror av Sara, kunne visstnok «stoppe blod».

Søndag 29. april 2018

Julie Synnøve Elven Skavmo med sine to barn: Sivert Johannes og Siv Ingeborg

Som skøyteentusiast på 50-60 tallet kan jeg ikke dy meg for å ta med følgende sidespor: Julie Synnøve Elven Skavmo, mor til Sivert Johannes og Siv Ingeborg her, ble bedt av ”kuppenn” Knut Johannesen om å komme til Oslo som barnepike til hans tre barn. Det gjorde hun i 1964 - 1965. Da sønnen Sivert (tipptippoldebarn av Litj-Halvor) skulle konfirmeres i 1996, kom ”kuppenn” og hans kone i Sivert sin konfirmasjon i Meråker. Ja, verden er ikke stor. For Peter Stalin var den for liten – og Litj-Halvor var den minste, som fikk den største byrden.

Tirsdag 4. september 2018

F.v: Bjørn Lundemo og broren Knut Lundemo, representanter for annen slekt etter Litj-Halvor. Litj-Halvor var deres tipptippoldefar, Sara: tippoldemor, John Skavmo: oldefar, Julie: farmor og Lundemonavnet kommer via deres farfar Oscar som kom fra Rabben/Jemtåsen